

ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΕΓΓΡΑΦΑ
ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ ΜΕΓΑΡΟΒΟΥ ΚΑΙ ΤΥΡΝΟΒΟΥ

(*Άγνωστες πτυχές τής Ιστορίας του Μακεδονικού 'Αγώνα)

Πολλούς έχθρους είχε να αντιμετωπίσει ο έλληνισμός τής Μακεδονίας στην προσπάθειά του να επιβιώσει, καθώς τελείωνε ο 19ος και άρχιζε ο 20ός αιώνας. Σάν να μὴν τοῦ ἔφτανε ἡ δυσβάσταχτη τουρκικὴ κατοχὴ μὲ τις ποικίλες αὐθαιρεσίες της, μὲ μεγάλη ἀνησυχία ἔβλεπε ὅτι στὴν καταπίεσή του εἶχαν προστεθεῖ ὄχι μονάχα οἱ Βούλγαροι, ἀλλὰ καὶ οἱ Ρουμάνοι σοβινιστὲς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Μὲ τὸ πρόσχημα ὅτι θέλουν νὰ ἐλευθερώσουν ἀπὸ τὸν τουρκικὸ ζυγὸ ὅσους κατοικοῦν στὴ Μακεδονία ἀνεξάρτητα ἀπὸ ἐθνικότητες, ὅπως ἔλεγαν, δῆθεν γιὰ νὰ τοὺς ἀνεξαρτητοποιήσουν, κατὰ βάθος καὶ ὁ καθένας γιὰ λογαριασμό του, προσπαθοῦσαν νὰ τοὺς παρασύρουν στὰ πλοκάμια τῆς προπαγάνδας τους, ὥστε νὰ ὑποκύψουν στὶς ὁρέξεις τους καὶ νὰ προσδεθοῦν στὸ ἄρμα τῆς βουλγαρικῆς ἢ ρουμανικῆς πολιτικῆς, μὲ τελικὸ στόχο τὴν ὑποταγὴ τῆς Μακεδονίας καὶ τὴν προσάρτησή της στὴ δική τους ἐπικράτεια.

Οἱ προσπάθειές τους αὐτὲς ἦταν ἀποτέλεσμα τῶν βλέψεων ποὺ εἶχαν γιὰ τὴ Μακεδονία καὶ ἀποτελοῦσαν ἕναν ἀπὸ τοὺς κύριους στόχους τῆς μακεδονικῆς πολιτικῆς τους, ἡ ὁποία δὲν ἦταν παρὰ μιὰ ἀπὸ τις βασικὲς πτυχὲς τοῦ «μακεδονικοῦ ζητήματος»¹, τοῦ ζητήματος ἐκείνου ποὺ ἀπασχόλησε πολὺ ὄχι μονάχα τὴν κοινὴ γνώμη τῆς Ἑλλάδας καὶ τῶν ἄλλων βαλκανικῶν λαῶν (Σερβίας, Βουλγαρίας, Ρουμανίας καὶ Ἀλβανίας), ἀλλὰ καὶ ὀλόκληρης τῆς Εὐρώπης, ἡ ὁποία μὲ τόση εὐαισθησία παρακολουθοῦσε τὰ ὅσα διαδραματίζονταν στὸν πολὺπαθὸ μακεδονικὸ χῶρο, ἰδιαίτερα μάλιστα ἀπὸ τὴ στιγμὴ, κατὰ τὴν ὁποία ἡ ἐπίσημη ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἄρχισε νὰ ἀντιδρᾷ στὰ σχέδια τῶν Βουλγάρων καὶ Ρουμάνων προπαγανδιστῶν, ποὺ καταπίεζαν τοὺς ἑλληνικοὺς πληθυσμοὺς τῆς Μακεδονίας μὲ ὁποιοδήποτε τρόπο.

Προτοῦ ἀκόμα ἀρχίσει ἡ καθαυτὸ ἔνοπλη ἀντίσταση τοῦ ἑλληνισμοῦ² ἐναντίον τῶν βουλγαρικῶν ἰδίως (ἀλλὰ καὶ ρουμανικῶν) κομιτάτων

1. Γιὰ τὸ «μακεδονικὸ ζήτημα» βλ. Ν ι κ. Β λ ἄ χ ο υ, Τὸ μακεδονικὸν ὡς φάσις τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος, 1878-1908, Ἄθηναι 1935, σ. 87-243.

2. Πρὸκειται γιὰ τὴν περίοδο 1904-1908, ποὺ ἀποτελεῖ καὶ τὴν κυριότερη φάσις τοῦ

μὲ τοὺς «κομιτατζήδες» τοὺς, ἡ πρώτη προσπάθεια τῶν Βουλγάρων περιστράφηκε στὸ θέμα τοῦ προσεταιρισμοῦ τοῦ πληθυσμοῦ στὴ βουλγαρικὴ Ἐκκλησία. Εἶναι γνωστὸ ὅτι ἀπὸ τὸ 1870, πού ἀποσκίρτησε ἡ βουλγαρικὴ Ἐκκλησία ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο καὶ ἰδρύθηκε ἡ βουλγαρικὴ Ἐξαρχία, ὁ κύριος στόχος τῶν Βουλγάρων ἦταν νὰ πείσουν τοὺς πληθυσμοὺς τῆς Μακεδονίας νὰ ἀποσκιρτήσουν ἀπὸ τὴν ὀρθοδοξία¹ καὶ νὰ δηλωθοῦν στὰ τουρκικὰ δημοτολόγια ὄχι ὡς «Ροῦμ» (δηλ. ὀρθόδοξοι καὶ κατ' ἐπέκταση Ἑλληνας) ἀλλὰ ὡς σχισματικοὶ (ἐξαρχικοί)², κάτι πού γι' αὐτοὺς θὰ ἦταν τὸ πρῶτο βῆμα τῆς προσχωρήσεώς τους στὸ βουλγαρισμό.

Στὴν προσπάθειά τους ὁμοῦς αὐτῇ οἱ Βούλγαροι δὲν ἔβρισκαν τὸ κατάλληλο ἔδαφος καὶ γι' αὐτό, ἐπιδιώκοντας νὰ κάμψουν τὴν ἀντίσταση τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου ἄρχισαν νὰ χρησιμοποιοῦν ἀπάνθρωπες μεθόδους καταπίεσεως καὶ τρομοκρατίας, ἀπὸ τὸν ἄπλο ἐκφοβισμό, τοὺς βιασμούς, τὶς λεηλασίες καὶ τοὺς ἐμπρησμούς, ὡς τὰ πιὸ ἀποτρόπαια ἐγκλήματα μὲ τὴ δολοφονία ἀθῶων γυναικοπαίδων καὶ φιλήσυχων πολιτῶν. Οἱ πληθυσμοὶ τῆς Μακεδονίας—ἄσχετα ἂν μιλοῦσαν μερικὲς φορὲς τὸ σλαβικὸ ἢ κουτσοβλαχικὸ ἰδίωμα—εἶχαν ἑλληνικὸ φρόνημα καὶ μάλιστα ἀκμαῖο, ὅπως ἔδειξαν οἱ ἀγῶνες τους γι' αὐτό, καὶ ὅπως οἴποτε ἡ γλῶσσα τους δὲν μποροῦσε νὰ εἶναι τὸ μοναδικὸ κριτήριον τῆς ἐθνικότητάς τους³. Γι' αὐτὸ καὶ μὲ ἄφθαστο ἥρωισμό τοὺς ἀντιμετώπισαν ὁμολογώντας ἀκράδαντη τὴν πίστη τους πρὸς τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο καὶ τὴν ὀρθοδοξία γενικότερα.

«μακεδονικοῦ ζητήματος». Οἱ ἄλλες φάσεις εἶναι: ἡ α' 1870-1897 καὶ ἡ β' 1897-1904. Γιὰ περισσότερες λεπτομέρειες βλ. Παύλου Τσάμη, Μακεδονικὸς ἀγῶν, Θεσσαλονίκη, 1975, σ. 11 κ.έ.

1. Βλ. καὶ Β. Λαοῦρδα, Μακεδονικὰ ἀνάλεκτα, Θεσσαλονίκη 1980, σ. 38, ὅπου τὰ ἐξῆς: «Βούλγαροι πράκτορες, δάσκαλοι, παπάδες, ἀξιωματικοὶ ἄρχισαν νὰ γυρίζουνε ἀπὸ χωριὸ σὲ χωριὸ σὲ ὅλη τὴ Μακεδονία καὶ λέγανε σὲ ὅλους τοὺς σλαβόφωνους ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἔχουνε σχέσεις μὲ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο, πρέπει νὰ διώξουνε ἀπὸ τὶς ἐκκλησίες τους τοὺς ἐπισκόπους καὶ τοὺς παπάδες πού ἔστελνε τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο, νὰ διώξουν τοὺς δασκάλους πού ἤθελαν νὰ τοὺς μάθουν ἑλληνικὰ καὶ νὰ καλέσουνε ἐπισκόπους, παπάδες καὶ δασκάλους ἀπὸ τὴ Βουλγαρία».

2. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ἤθελαν νὰ παρουσιάσουν στὴν τουρκικὴ διοίκηση καὶ στὴν εὐρωπαϊκὴ κοινὴ γνώμη περισσότερους τοὺς Βουλγάρους ἀπὸ ἄποψη πληθυσμοῦ ἀπέναντι τῶν Ἑλλήνων, ἐνῶ εἶναι πασίγνωστο ὅτι ἦταν πολὺ λιγότεροι ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας (650.000 Ἑλληνας, 250.000 Βούλγαροι). Βλ. Π. Τσάμη, ὁ.π., σ. 14.

3. Γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ (ὅτι δηλ. οἱ σλαβόφωνοι πληθυσμοὶ τῆς Μακεδονίας στὴν πλειονότητά τους εἶχαν ἑλληνικὴ συνείδηση) βλ. καί: Σ. Κυριακίδου, Τὰ βόρεια ἐθνολογικὰ ὄρια τοῦ ἑλληνισμοῦ, Θεσσαλονίκη 1946, σ. 6 κ.έ. καὶ 60 κ.έ. Β. Λαοῦρδα, ὁ.π., σ. 36-38. Γ. Μποκοβάλα, Ἡ γλῶσσα τῶν ἐν Μακεδονίᾳ σλαβοφώνων, «Ἑλληνισμός», 1905, σ. 906 κ.έ., καὶ 1906, σ. 58 κ.έ.

Μία λοιπὸν πτυχὴ τῆς ἠρωικῆς ἀντιστάσεως τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου στὰ προσηλυτιστικὰ σχέδια τῆς βουλγαρορουμανικῆς προπαγάνδας φέρνουμε σήμερα στὸ φῶς δημοσιεύοντας δύο ἐπιστολὲς τῶν κατοίκων Μεγαρόβου καὶ Τυρνόβου¹, μιὰ πτυχὴ ποὺ πολὺ τιμητικὰ μπορούμε νὰ κατατάξουμε στὶς ἔνδοξες σελίδες τῆς ἱστορίας τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγώνα. Πρόκειται γιὰ θαρραλέα ὁμολογία πίστεως στὴν ὀρθοδοξία καὶ γιὰ κήρυγμα πατριωτικὸ σὲ μιὰ ἐποχὴ ποὺ τὸ στυλὲτο τῶν κομιτατζήδων καραδοκοῦσε παντοῦ καὶ ἡ τρομοκρατία τοὺς βασίλευε στὴν ὑπαιθρο χώρα τῶν βιλαετιῶν Θεσσαλονίκης καὶ Μοναστηρίου, τουλάχιστο ὡσότου ἐμφανιστοῦν σὲ ἀντιπερισπασμὸ τὰ ἔνοπλα ἑλληνικὰ σώματα ποὺ ἀναχαίτισαν τοὺς τρομοκράτες καὶ ἀναπτέρωσαν τὸ φρόνημα τῶν ὑποδούλων.

Οἱ δύο ἐπιστολὲς (εἰκ. 1, 2), ἀνέκδοτες ὡς τώρα, βρίσκονται στὰ Ἀρχεῖα τοῦ Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν² καὶ ἔχουν ὡς ἐξῆς:

1. Πρόκειται γιὰ δύο κομπολόεις - ἐπάλξεις τοῦ ἑλληνισμοῦ στὴν ἀκριτικὴ περιοχὴ τοῦ σαντζακίου (διοικήσεως) Μοναστηρίου, οἱ ὁποῖες σήμερα ὑπάγονται στὴ Σερβία. Βρίσκονται ΒΔ τοῦ Μοναστηρίου σὲ ἀπόσταση 10 περίπου χιλιομέτρων καὶ τὴν ἐποχὴ αὐτῆ, στὴν ὁποία ἀναφερόμαστε, ἦταν ἀπὸ τὰ σημαντικότερα ἑλληνικὰ βλαχόφωνα κέντρα τῆς Μακεδονίας. Ἐκκλησιαστικῶς ἀνήκαν στὴ μητρόπολη Πελαγονίας καὶ τὴν ἀκμὴ τοὺς μαρτυρεῖ ἡ ἐκπαιδευτικὴ καὶ ἐκκλησιαστικὴ τοὺς κίνηση, ποὺ εἶχε ὡς ἐξῆς:

α. Στὸ Μεγάροβο λειτουργοῦσαν 3 σχολεῖα: ἓνα ἑξατάξιο Δημοτικὸ καὶ μιὰ γυμνασιακὴ τάξη μὲ 130 μαθητὲς καὶ 5 δασκάλους, ἓνα ἑξατάξιο Παρθεναγωγεῖο μὲ 110 μαθήτριες καὶ 5 δασκάλες καὶ τὸ «Στυλίδειο Νηπιαγωγεῖο» μὲ 200 νήπια καὶ 3 δασκάλες. Ἀπὸ τὶς ἐκκλησίες σπουδαία ἦταν ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Δημητρίου μὲ τὸ μοναδικὸ στὸ εἶδος τοῦ τέμπλο ἀπὸ ξύλο καρυδιάς σ' ὀλόκληρη τὴ Μακεδονία καὶ ἡ Μονὴ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου.

β. Στὸ Τύρνοβο λειτουργοῦσαν 3 σχολεῖα: ἓνα πεντατάξιο Δημοτικὸ μὲ 70 μαθητὲς καὶ 4 δασκάλους, ἓνα πεντατάξιο Παρθεναγωγεῖο μὲ 100 μαθήτριες καὶ 5 δασκάλες καὶ ἓνα Νηπιαγωγεῖο μὲ 150 νήπια καὶ 2 δασκάλες. Σπουδαία ἦταν καὶ ἡ μεγαλοπρεπὴς ἐκκλησία τοῦ Τυρνόβου μὲ τὸ ὄνομα «Μοναστήρι τῆς Παναγίας» ποὺ γιόρταζε μὲ πλῆθος προσκυνητῶν τρεῖς φορές τὸ χρόνο: τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, τὸ Δεκαπενταῦγουστο καὶ στὶς 8 Σεπτεμβρίου.

Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τὴν ἐκπαιδευτικὴ καὶ ἐκκλησιαστικὴ κίνηση στὶς δύο αὐτὲς κομπολόεις ὑπῆρχε καὶ κίνηση συνεταιριστικὴ καὶ φιланθρωπικὴ μὲ διάφορα σωματεῖα καὶ συντεχνίες. Ἔτσι στὸ Μεγάροβο ὑπῆρχε ἡ «Ἀδελφότης τοῦ Ἁγίου Γεωργίου», ποὺ ἰδρύθηκε τὸ 1895 καὶ ἡ «Πολιτικὴ Λέσχη» ποὺ ἰδρύθηκε ἀργότερα τὸ 1908, ἐνῶ στὸ Τύρνοβο ὑπῆρχε ἡ «Φιλόπτωχος Ἀδελφότης» ποὺ ἰδρύθηκε τὸ 1902.

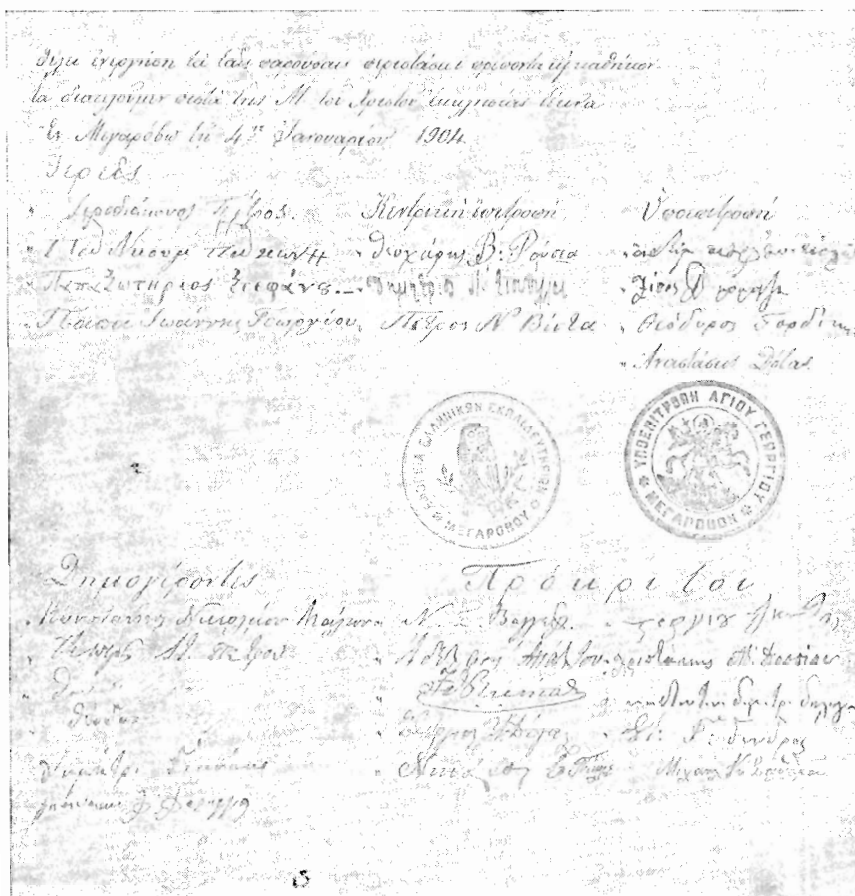
Γιὰ περισσότερες πληροφορίες βλ. «Μακεδονικὸν ἡμερολόγιον» 1908, Ἀθῆναι, σ. 224-232, 1909, σ. 319, 1910, σ. 239-250, καὶ Σ τ ε φ. Π α π α δ ο π ο ὑ λ ο υ, Ἐκπαιδευτικὴ καὶ κοινωνικὴ δραστηριότητα τοῦ ἑλληνισμοῦ τῆς Μακεδονίας κατὰ τὸν τελευταῖο αἰῶνα τῆς τουρκοκρατίας, Θεσσαλονίκη 1970, σ. 144-148.

2. Α.Υ.Ε. 1904 2 (φάκ. Μακεδονικοῦ Ἀγῶνος).

1. Ἐπιστολή κατοίκων Μεγαρόβου

Παναγιώτατε Δέσποτα

Προφανοῦς πανταχόθεν ἐπαπειλοῦντος τὰ πατρῶα καὶ πάτρια ἡμῶν κινδύνου καὶ δὴ ἀπὸ τῶν ἐντεῦθεν καὶ ἐκεῖθεν τοῦ Ἰστροῦ, πειρωμένων καὶ τολ-

Εἰκ. 1. Τὸ τέλος τῆς ἐπιστολῆς τῶν κατοίκων Μεγαρόβου

μώντων ἀνέδην παραστῆσαι τὴν ἀνέκαθεν διακρίνουσαν τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν μακροθυμίαν ὡς ἀδυναμίαν καὶ σχεδὸν ἀνυπαξίαν τῆς ἡμετέρας φυλῆς, καταποιοῦντες ὅτι πᾶσα στιγμή παρερχομένη ἐν σιγῇ πλησιάζει ἡμᾶς περισσότερον εἰς τὸν ἐπικείμενον ἀνεπανόρθωτον ὄλεθρον καὶ προσωθεῖ ἡμᾶς ἀκατασχέτως πρὸς τὸ πρὸ τῶν ποδῶν ἡμῶν χαῖνον βαθὸν βάραθρον, αἰρομεν κραυγὴν βαθείας ὁδύνης, κραυγὴν ἀντλουμένην ἐκ τῆς βαθείας συναίσθησεως τῆς ἐξ Ἑλ-

λήνων ἡμῶν καταγωγῆς προσεπιδηλοῦντες ὅτι ἐμμενοῦμεν εἰς τὰ πάτρια καὶ οὐδεμία δύναμις οὔτε βία οὔτε μηχανορραφία δυνήσονται κατισχύσαι τῆς εἰς τὰ πάτρια ἐμμονῆς ἡμῶν· οὐ μὴν δ' ἄλλα καὶ μεταλαμπαδεύσομεν τὸ γ' ἐφ' ἡμᾶς τῇ ἐπερχομένῃ γενεᾷ ἀλωβήτους τὰς κλεινὰς ἱστορικὰς καὶ θρησκευτικὰς ἡμῶν παραδόσεις, ἃς ἐκληροδότησαν ἡμῖν οἱ ἔνδοξοι ἡμῶν πρόγονοι· ἐν τούτῳ γὰρ ἐκλήθημεν. Ἐναγνωρίζοντες δὲ ὡς ὕπατον ἀρχηγὸν ἡμῶν τὴν Ἱ. Θειοστάτην Παναγιότητα καὶ ἀκράδαντον τρέφοντες τὴν πεποίθησιν ὅτι Αὕτη θέλει ἐνεργήσει τὰ ταῖς παρούσαις περιουτάσεσι πρέποντα καὶ καθήκοντα διατελοῦμεν πιστὰ τῆς Μ. τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας τέκνα.

Ἐν Μεγαρόβῳ τῇ 4ῃ Ἰανουαρίου 1904

Ἱερεῖς	Κεντρικὴ ἐπιτροπὴ
Ἱεροδιάκονος Πέτρος	Θεοχάρης Β. Ρούσια(ς)
Πα(πα) Ναοῦμ Πα(πα)κων(σταν)τί(νον)	Δημήτριος Κ. Σιονπέλλα(ς)
Παπασωτήριος Στεφάνου	Πέτρος Ν. Βίστα(ς)
Παπᾶ Ἰωάννης Γεωργίου	(Τ.Σ.)

Ἱποεπιτροπὴ

Ἰδὴμ Καρανικόλας
Ζίσος Δρομάζου
Θεόδωρος Γαρδίκας
Ἀναστάσιος Δόβας
(Τ.Σ.)

Δημογέροντες

Πρόκριτοι

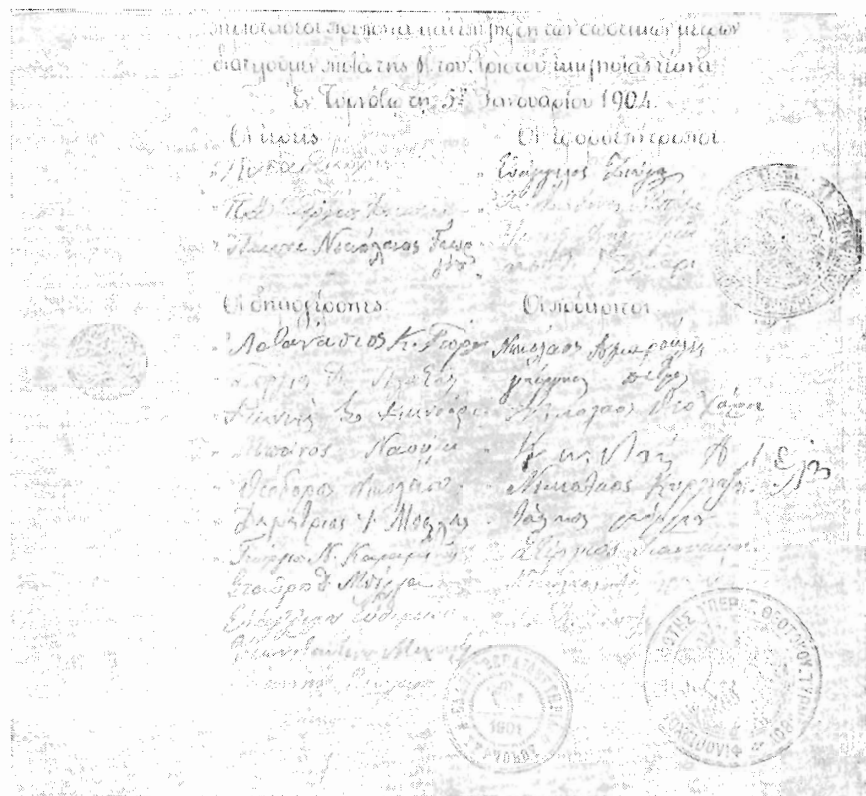
Κωνσταντῖνος Νικολάου Μάλτου	Ν.Σ. Βαγγέλ(ης)	Στεργίου Τζαντῆς(;) ;)
Χατζῆς(;) Στ. Πέτρον	Ἀδελφοὶ Μπάλτου	Χριστάκης Μ. Δοσσίου
Θανάσι(ς) Κ. Μούζα(ς) (;)	Ἰ. Νικήτας	Κωνσταντῖν(ος) Διμιτρ(ίου)
Θεόδωρος Πα(πα)γιαννάκη(ς)	Στέργιος Ἀ. Δόγας	Δηλιγιά(ννης)(;) ;)
Δημήτρι(ος) Γιαννίκας	Νικόλαος Σ. Πίκολη(ς)	Στ. Γ. Δένδρος
Γιανάκι(ς) Δ. Φάλαγγα(ς)		Μιχαήλ Κ. Σαμαρά(ς)
(Τ.Σ.)		

2. Ἐπιστολὴ κατοίκων Τυρνόβου

Παναγιώτατε

Οἱ βαθυσεβάστως ὑποσημειούμενοι κάτοικοι τῆς κωμοπόλεως Τυρνόβου ἐπαρχίας Πελαγονείας, διαβλέποντες εἰς τὰς ἀντιξόους ἐνεργείας τῶν ἐντεῦθεν καὶ ἐκεῖθεν τοῦ Ἱστρον, δολίως ἐκμεταλλεομένων τὴν ἄκραν ἀγαθότητα καὶ δικαιοσύνην τῆς ἐλληνικῆς φυλῆς, διαβλέποντες, λέγομεν, κίνδυνον μέγιστον καὶ δὴ ὄλεθρον ἐπισειόμενον κατὰ τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν καταγωγῆς, πρὸς δὲ

συναισθανόμενοι ὅτι ἡ μακροθυμία ἡμῶν καὶ παρατεταμένη σιγὴ ἀσυναισθήτως καὶ ἀκατασχέτως προσωθεῖ ἡμᾶς πρὸς τὸ χαῖνον ἤδη βάραθρον τῆς καταστροφῆς τῆς ἡμετέρας ἐθνικότητος, δὲν δυνάμεθα ἐπὶ πλέον νὰ καταστειλωμεν φωνὴν συνειδήσεως διεγειρομένης, κραυγὴν καρδίας ἀλγούσης διὸ τὴν κατὰ τῆς ἡμετέρας φυλῆς διενεργουμένην ἀδικίαν.

Εἰκ. 2. Τὸ τέλος τῆς ἐπιστολῆς τῶν κατοίκων Τυρνόβου

Διακηρύττεται ὅθεν, οἰκιοθελῶς καὶ ἐν βαθεῖα συναισθήσει τῆς ἐξ Ἑλλήνων ἡμῶν καταγωγῆς, ὅτι θὰ ἐμμένωμεν εἰς τὰ πάτρια καὶ ὅτι ἡ βία καὶ ἡ πίεσις ἐκ μέρους τῶν ἐθνικῶν ἡμῶν πολεμίων ὡς δὲν κατάρθωσαν, οὐδὲ θὰ κατορθώσωσι ποτε νὰ κλονίσωσι τὰς ἐθνικὰς ἡμῶν πεποιθήσεις, τοῦναντίον μάλιστα θὰ δεικνύσωμεν ἀτὰρ ὡς καὶ τὰς ἱστορικὰς καὶ θρησκευτικὰς ἡμῶν παραδόσεις, διὰ τῆς ἐπερχομένης γενεᾶς, ἀλωβήτους, οἷας ἐκκληροδότησαν ἡμῖν οἱ ἐνδοξοὶ καὶ ἀθάνατοι ἡμῶν πρόγονοι.

Ἐναγνωρίζοντες δὲ ὡς ὑπάτον ἀρχηγὸν ἡμῶν τὴν Ἑμετ. Θειοτάτην Πα-

ναγιότητα καὶ ἀκράδαντον τρέφοντες τὴν πεποίθησιν ὅτι Ἀὐτὴ θέλει ἐνεργή-
σει τὰ ἐν ταῖς παρούσαις περιστάσεσι πρέποντα καὶ ἐπιληφθῆ τῶν σωστικῶν
μέτρων διατελοῦμεν πιστὰ τῆς Μ. τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας τέκνα.

Ἐν Τυρνόβῳ τῇ 21 Ἰανουαρίου 1904

Οἱ ἱερεῖς	Οἱ ἐφοροεπίτροποι
Παπα Στέργιος Ναοῦμ	Εὐάγγελος Ζιώγας
Πα(πα) Στέργιος Ἀναστασίου	Κωνσταντῖνος Ν. Πάζα(ς)
ΠαπαΝικόλαος Γεωργίου	Ἰωσήφ Δημητρίου
	Κόστι(ς) Θεοχάρι(ς)
Οἱ δημογέροντες	Οἱ πρόκριτοι
Ἀθανάσιος Κ. Γεώργι(ς)	Νικόλαος Ἀμαρούλις
Γεώργιος Δ. Πλατὸς	Γεώργιος Πέτρος
Γιάνικος Σ. Γιανόρι(ς)	Νικόλαος Θεοχάρι(ς)
Μπάνος Ναοῦμ	Κωστής Α. Τέλη(ς)
Θεόδωρος Νικολάου	Νικόλαος Κυργιαζῆς
Δημήτριος Ἰ. Μπέλλας	Αἰζήνος Γεώργηου
Γεώργιος Ν. Καραμυῆς	Στέργιος Γιαννάκη(ς)
Σταῦρος Δ. Μπέλλα(ς)	Νικόλαος Ἀθ. Γρα(ι)κὸς
Εὐάγγελος Εὐθυμίου	Ἰ. Δ. Δοῦτζα(ς)
Κωνσταντῖνος Μιχαήλ	(Τ. Σ.)
Ἰωάννης Ζιώγας	
(Τ. Σ.)	

Ἐξετάζοντας τὶς ἐπιστολὰς αὐτὰς ποὺ ἀπευθύνονται στὸ Πατριαρχεῖο, παρατηροῦμε ὅτι ἔχουν πολλὰ κοινὰ σημεῖα ὄχι μόνον στὸ περιεχόμενον, ἀλλὰ καὶ στὴ φρασεολογία. Δὲν εἶναι καθόλου ἀπίθανον νὰ γράφτηκαν μὲ βάση κοινὸ πρότυπον, ποὺ εἶχε καταρτίσει τὸ Πατριαρχεῖο καὶ εἶχε ἀπευθύνει σὲ ὅλες τὶς ὀρθόδοξες ἑλληνικὰς κοινότητες πρὸς ὑπογραφήν, ὕστερα ἀπὸ τὶς πιέσεις τῶν Βουλγάρων καὶ τὴν προσπάθειά τους νὰ ἀναγκάσουν τοὺς κατοίκους πολλῶν περιοχῶν νὰ δηλώσουν πίστην ἐν Ἐξαρχίᾳ τους. Εἶναι γνωστὸ πὼς μὲ τὴν ἀπειλὴν τοῦ βουλγαρικοῦ στυλιέτου ἀρκετοὶ ἦσαν ἐκεῖνοι ποὺ λιποψύχησαν καὶ ἀποσκίρτησαν, ὄχι γιὰτὶ πίστευαν ἐν Ἐξαρχίᾳ, ἀλλὰ γιὰτὶ ὑπέκυψαν προσποιητὰ, προσπαθώντας νὰ σώσουν τὴ ζωὴν καὶ τὴν περιουσίαν τους. Γι' αὐτὸ καὶ προσχώρησαν ἀμέσως στοὺς κόλπους τῆς Μητέρας Ἐκκλησίας, μόλις τοὺς δόθηκε ἡ εὐκαιρία μὲ τὴν ἐξάλειψιν τοῦ κινδύνου καὶ τὴν ἐμφάνισιν τῶν ἑλληνικῶν ἀνταρτικῶν σωμάτων. «Φθίνοντος τοῦ 1903 ἔτους», γράφει ὁ μητροπολίτης Καστοριάς Γερμανὸς Καραβαγγέλης, «ἔφθασεν εἰς τὸ κοιμῆτατον διαταγή,

έντελλομένη τοὺς δυστυχεῖς χωρικοὺς νὰ ἐκλέξωσι δυοῖν θάτερον: Ἐξαρχίαν ἢ θάνατον»¹. Ἡ κατάσταση ἦταν τραγική. Οἱ Βούλγαροι μὲ τὴν τρομοκρατία τους ἄρχισαν νὰ ἔχουν ἐπιτυχίες προσηλυτισμοῦ πρὸς τὴν Ἐξαρχία ὄχι μόνο «στὰ πεδινὰ χωριά τοῦ Μοναστηρίου καὶ στὰ μεταξὺ Πρέσπας καὶ Κορεστίων ὀρθόδοξα σλαβόφωνα χωριά», ἀλλὰ καὶ «στὴν περιφέρεια Φλωρίνης, Πτολεμαΐδας καὶ Καστοριάς»².

Γι' αὐτὸ καὶ οἱ ἐπιστολὲς τῶν κατοίκων τοῦ Μεγαρόβου καὶ Τυρνόβου, ποὺ ζοῦσαν στὴν περίμετρο τῶν χωριῶν ποὺ δυνάστευαν οἱ Βούλγαροι γύρω ἀπὸ τὸ Μοναστήρι, ἐξεταζόμενες ἀπὸ τὴν ἄποψη αὐτή, ἔχουν ἰδιαίτερη σημασία τόσο γιὰ τὴν ὁμολογία τῆς πίστεώς τους πρὸς τὴν ὀρθοδοξία ὅσο καὶ γιὰ τὴν περιφρόνηση τῆς βουλγαρικῆς ἀπειλῆς. Ἄν μάλιστα λάβουμε ὑπόψη ὅτι τὴν ἐποχὴ αὐτὴ (ἀρχὲς 1904) ἡ κατάσταση γιὰ τὸν ἑλληνισμό ἦταν ἄρκετὰ ζοφερή, ἀφοῦ ὁ συστηματικὸς ἀγώνας τῶν ἔνοπλων ἑλληνικῶν σωμάτων θὰ ἀρχίσει μόλις τὴν ἄνοιξη τοῦ 1904 μὲ τὴν ἀφιξὴ τοῦ Παύλου Μελά, γιὰ νὰ ἀναπτρωθεῖ τὸ φρόνημα τῶν καταπιεζομένων, τότε ἡ ὁμολογία πίστεως πρὸς τὴν ὀρθοδοξία τῶν κατοίκων Μεγαρόβου καὶ Τυρνόβου ἀποκτᾷ μεγάλη σημασία, γιὰ τὴν ἀποτελεῖ θαρραλέα ἀπάντηση στὴς βουλγαρικὲς ἀπειλὲς καὶ εἶναι πραγματικὴ ἀκτίνα φωτὸς μέσα στὸ πυκνὸ σκοτάδι τῆς βουλγαρικῆς τρομοκρατίας.

Ἄλλὰ καὶ γιὰ ἄλλο λόγο ἡ δημοσίευση τῶν ἐπιστολῶν αὐτῶν ἀποκτᾷ μεγαλύτερη σημασία, διότι πρόκειται γιὰ μιὰ ἀπὸ τὶς πρῶτες διακηρύξεις-ὁμολογίες πίστεως πρὸς τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο, ἐνῶ ὅλες οἱ ὡς τώρα δημοσιευμένες παρόμοιες ἐπιστολὲς³ εἶναι μεταγενέστερες καὶ ὅπως-δήποτε γράφτηκαν μέσα σὲ πιὸ ἥπιο κλίμα, ἀφοῦ πιά εἶχαν ἀρχίσει νὰ δροῦν τὰ ἔνοπλα ἑλληνικὰ σώματα καὶ ἀναμφισβήτητα τὸ φρόνημα τῶν χωρικῶν τῆς ὑπαίθρου εἶχε πιά ἀναπτρωθεῖ, ὥστε, καὶ ἂν ἀκόμα εἶχαν ἀποσκιρτήσει, νὰ ἐπανέλθουν στοὺς κόλπους τῆς ὀρθοδοξίας.

Παρατηρώντας τὸ περιεχόμενό τους βλέπουμε ὅτι οἱ ὑπογράφωντες δὲν κάνουν διάκριση μεταξὺ Βουλγάρων καὶ Ρουμάνων σοβινιστῶν⁴, διό-

1. Π. Τσάμη, ὁ.π., σ. 173.

2. Π. Τσάμη, ὁ.π., σ. 174.

3. Ἔτσι στὸ βιβλίον τοῦ Ἀθ. Γ. Γερομιχαλοῦ, Ἡ ἔθνικὴ δράσις τοῦ μητροπολίτου Πελαγονίας Ἰωακείμ Φοροπούλου καὶ αἱ ἐκθέσεις αὐτοῦ», Θεσσαλονίκη 1968, οἱ διαμαρτυρίες Κουτσοβλάχων κατὰ τῆς ρουμανικῆς προπαγάνδας ἀναφέρονται στὸ ἔτος 1907, ἐνῶ παρόμοιες διαμαρτυρίες στὰ Ἐπίσημα ἔγγραφα περὶ τῆς ἐν Μακεδονίᾳ ὀδυνῆρας καταστάσεως, Κωνσταντινούπολις 1906, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου εἶναι μεταγενέστερες ἀπὸ τὸ 1904.

4. Γιὰ νὰ εἶμαστε ἀντικειμενικοὶ, ὀφείλουμε νὰ παραδεχθοῦμε ὅτι ἡ ἔκταση τῆς ρουμανικῆς προπαγάνδας, τουλάχιστο στὴν περιοχὴ αὐτὴ ἦταν μικρότερη ἀπὸ τὴ βουλγαρικὴ, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ παύει νὰ εἶναι ἐπικίνδυνη γιὰ τὸν ἑλληνισμό, διότι σιγὰ σιγὰ ἔγινε

τι καὶ οἱ δύο στὸν ἴδιο σκοπὸ ἀποβλέπουν: στὴν ἀπομάκρυνση τῶν ὀρθοδόξων Ἑλλήνων ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖο. Γι' αὐτὸ καὶ τοὺς ὀνομάζουν ἐχθροὺς «ἐντεῦθεν καὶ ἐκεῖθεν τοῦ Ἰστρου», ἀφοῦ ὁ Ἰστρος (Δούναβις) εἶναι τὸ σύνορο Βουλγαρίας-Ρουμανίας, ἐχθροὺς ποὺ ἐκμεταλλεύονται «τὴν ἄκραν ἀγαθότητα καὶ δικαιοσύνην τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς», ἐχθροὺς ποὺ ὀδηγοῦν «πρὸς τὸ χαῖνον ἤδη βάραθρον τῆς καταστροφῆς τῆς ἡμετέρας ἐθνικότητος». Γι' αὐτὸ καὶ ἐπειδὴ πιά δὲν μποροῦν νὰ συγκρατήσουν τὴ φωνὴ τῆς συνειδήσεως γιὰ τὴν ἀδικία ποὺ τοὺς γίνεται, δηλώνουν μὲ περηφάνια πὼς ἔχουν ἑλληνικὴ καταγωγὴ, παραμένοντας πιστοὶ στὰ πάτρια καὶ ὅτι, ὅσο κι ἂν τοὺς πιέζουν, «ὡς δὲν κατώρθωσαν, οὐδὲ θὰ κατορθώσωσιν ποτε» νὰ κλονίσουν τὶς ἐθνικὲς τοὺς πεποιθήσεις. Τέλος, δηλώνουν τὴν πίστη τους στὴ Θειοτάτη Παναγιότητα, τὸν Πατριάρχη, καὶ ζητοῦν τὴν ἐπέμβασή του¹ γιὰ τὴ σωτηρία τους.

Διαβάζοντας τὸ κείμενο καὶ τῶν δύο ἐπιστολῶν δὲν μποροῦμε παρὰ νὰ θαυμάσουμε τὴν ἄκρα φιλοπατρία τῶν κατοίκων τοῦ Μεγαρόβου καὶ Τυρνόβου καὶ τὴ βαθιὰ θρησκευτικότητά τους. Οἱ ἐπιστολὲς τους κάλλιστα μποροῦν νὰ συγκριθοῦν μὲ γραπτὰ μνημεῖα ἄλλων ἐποχῶν—τόσο τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος ὅσο καὶ τοῦ Βυζαντίου—παραμένοντας ὑποδειγματικὲς γιὰ τὴ γλαφυρότητα τοῦ ὕφους καὶ γιὰ τὸ πατριδολατρικό τους περιεχόμενο, καὶ σὲ τέτοιο μάλιστα σημεῖο, ὥστε νὰ παρέχουν μαθήματα πατριωτισμοῦ σὲ κάθε ἐποχῇ. Διακρίνονται ὄχι μόνον γιὰ τὴν καλλιτεχνία τους, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸ βάθος τῶν ὑψηλῶν νοημάτων ποὺ περικλείουν.

Ἰδιαίτερα πρέπει νὰ προσέξουμε τὴν καλαισθησία μὲ τὴν ὁποία εἶναι γραμμένες (καλλιγραφία, καθαρότητα καὶ τέλεια γνώση τῆς δομῆς τοῦ ἀρχαίου λόγου), ὥστε νὰ παραμένουν ἱστορικὰ κειμήλια γιὰ τὶς ἐπερχόμενες γενεές, διότι, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, διασώζουν καὶ πλῆθος ἀπὸ ὀνόματα, κατοί-

οῦραγὸς τῆς βουλγαρικῆς πολιτικῆς. Βλ. καὶ Ἄθα ν. Α. Ἀγγελοπούλου, Αἱ ξέναι προπαγάνδαι εἰς τὴν ἐπαρχίαν Πολυανῆς κατὰ τὴν περίοδον 1870-1912, Θεσσαλονίκη 1973, σ. 14, ὅπου τὰ ἐξῆς: «Τὰ ὄργανα τῆς προπαγάνδας ταύτης (δηλ. τῆς ρουμανικῆς) καθ' ὅλην τὴν πενηκονταετηρίαν τῆς δράσεώς των, κυρίως ὁμως ἀπὸ τοῦ 1905 καὶ ἐντεῦθεν, ὅτε αὐτὴ ἐνετάθη εἰς τὸ ἔπακρον μὲ ἐπίκεντρον τὴν Μακεδονίαν, συνεμάχησαν καὶ συνεπορεύθησαν μετὰ τῆς βουλγαρικῆς εἰς τὸν κατὰ τὸ Πατριαρχεῖο κοινὸν ἀγῶνα τὴν βουλγαρικὴν προπαγάνδαν ἐμιμήθησαν κυρίως εἰς τὴν χρῆσιν βιαίων μέσων».

1. Ἐδῶ πρέπει νὰ σημειώσουμε ὅτι τὶς περισσότερες φορὲς οἱ ἐπιστολὲς ἀπευθύνονταν πρὸς τοὺς ἀρχηγοὺς τῆς Ἐκκλησίας (μητροπολίτες, ἐπισκόπους κ.λ.) γιὰ λόγους σκοπιμότητος καὶ ἀσφαλείας, ἐνῶ βασικὸς τους παραλήπτης ἦταν τὰ Γενικά Προξενεῖα τοῦ κράτους μας, καὶ τοῦτο διότι οἱ συντάκτες τους γνώριζαν ὅτι οἱ Τοῦρκοι δὲν ἐπιθυμοῦσαν οἱ ὑπήκοοί τους νὰ ἐπικοινωνοῦν μὲ ἀντιπροσώπους τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους, παρὰ μόνον μὲ τὶς νόμιμες ἐκκλησιαστικὲς ἀρχές, ποὺ ὁποσδήποτε εἶχαν ἐξάρτηση ἀπὸ τὸ σουλτάνο καὶ γενικότερα τὶς τουρκικὲς ἀρχές.

κους τῶν κωμοπόλεων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἔτσι βλέπουμε τις ὑπογραφές τῶν ἐκλεκτότερων στοιχείων ποὺ ἔχει νὰ παρουσιάσει ἡ κοινωρία τῶν κωμοπόλεων αὐτῶν μὲ τὰ ἀξιώματα: α) τῶν ἱερέων, β) τῶν ἐφοροεπιτρόπων, τῶν σχολείων καὶ ἐκκλησιῶν, γ) τῶν δημογερόντων καὶ δ) τῶν προκρίτων, τὴν ἐπισημότητα τῶν ὁποίων τονίζουν καὶ οἱ σφραγίδες τῶν διαφόρων ἰδρυμάτων, οἱ ὁποῖες τόση συγκίνηση μᾶς προκαλοῦν, καθὼς ἡ μνήμη μας ἀναπολεῖ τὰ περασμένα καὶ ἀναλογίζεται τὸ μεγαλεῖο τοῦ ἑλληνισμοῦ μὲ τὰ ποικιλώνυμα εὐαγῆ ἰδρύματά του στὶς ἀλησμόνητες ἐκεῖνες περιοχές.

Δυστυχῶς, οἱ πληθυσμοὶ ἐκεῖνοι, ὅσο κι ἂν ἀγωνίστηκαν, δὲν ἦταν γραφτὸ νὰ δικαιωθοῦν παραμένοντας στὴν ἑλληνικὴ ἐπικράτεια. Μὲ τὴν ἔναρξη τῶν βαλκανικῶν πολέμων (1912), ὅσο κι ἂν τὸ ὄραμα τῆς λευτερίᾳς τους λίγο ἔλειψε νὰ γίνῃ πραγματικότητα, τὸ Μοναστήρι μὲ τὰ περὶ χωρὰ του ἔμειναν ἔξω ἀπὸ τὰ σύνορα τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους, ἄσχετα ἂν ἀκμαῖος ἑλληνικὸς πληθυσμὸς κυριαρχοῦσε στὴν περιοχή ἐκείνη. Ὅσο κι ἂν οἱ κάτοικοι τοῦ Μεγαρόβου καὶ Τυρνόβου σκορπίστηκαν κι ἐγκαταστάθηκαν σὲ διάφορες μακεδονικὲς πόλεις, ὅσο κι ἂν ἡ πατρίδα τους δὲν παύει νὰ εἶναι μιὰ ἀπὸ τις ἀξέχαστες ἑλληνικὲς πατρίδες, οἱ ἐπιστολὲς τους αὐτές, ὑποδειγματικὰ γραπτὰ μνημεῖα ὕφους καὶ λόγου, ἀνεξάλειπτα στὸ πέρασμα τοῦ χρόνου, θὰ δείχνουν τὸ ἀκμαῖο τους φρόνημα καὶ τὸν ἄδολο πατριωτισμὸ τους, φρονηματίζοντας τοὺς μεταγενεστέρους γιὰ τὸ δρόμο ποὺ πρέπει νὰ διαλέξουν, ὅταν πρόκειται νὰ ὑπερασπίσουν τὰ ἱερά καὶ τὰ ὄσια τῆς φυλῆς.

ΧΡΗΣΤΟΣ Γ. ΑΝΔΡΕΑΔΗΣ

S U M M A R Y

Christos Andreadis, Unpublished documents from Megarovo and Tirnovο.

The writer makes known unpublished documents which manifest the faith and the persistence of the inhabitants of the towns of Megarovo and Tirnovο in the Orthodox Church, in spite of the Bulgarian Committee's pressure and terrorism in 1904.